
Spis treści

---

1. Filtry i podgrzewacze gazu

1.1. Filtry gazu	18
1.1.1. Budowa i zasada działania filtrów gazu	18
1.1.2. Parametry pracy filtrów gazu i ich dobór	21
1.1.3. Przykład doboru filtra gazu	23
1.2. Efekt Joule'a-Thomsona	23
1.2.1. Dławienie adiabatyczno-izentalpowe	24
1.2.2. Obliczanie współczynnika Joule'a-Thomsona	27
1.3. Przebieg przemian termodynamicznych w reduktorze	32
1.3.1. Zawartość pary wodnej w gazie ziemnym	33
1.3.2. Hydraty składników gazu ziemnego	34
1.3.3. Wpływ efektu Joule'a-Thomsona na parametry eksploatacyjne reduktora	37
1.3.4. Redukcja ciśnienia gazu bez podgrzewania gazu przed reduktorem	38
1.4. Wybrane elementy teorii wymienników ciepła	39
1.4.1. Rodzaje wymienników ciepła	39
1.4.2. Podstawowe równania wymiany ciepła w wymienniku	41
1.4.3. Średnia różnica temperatury	42
1.4.4. Wymienniki w stacjach redukcyjnych	43
1.4.5. Wymiarowanie i dobór wymiennika ciepła	44
1.4.6. Przykład obliczania zapotrzebowania na moc cieplną instalacji podgrzewania gazu	45
1.4.7. Przykład wymiarowania wymiennika ciepła	46
1.5. Typowe podgrzewacze gazu i zasada ich działania	48
1.5.1. Budowa podgrzewaczy gazu	49
1.6. Zabezpieczenia instalacji podgrzewania gazu przed pożarem	50
1.6.1. Zabezpieczenia po stronie instalacji gazowej	51
1.6.2. Zabezpieczenia po stronie czynnika grzewczego	52
Literatura	55
Materiały pomocnicze	56

2. Reduktory ciśnienia gazu

2.1. Zasada działania reduktorów ciśnienia gazu	60
2.1.1. Reduktory bezpośredniego działania	61
2.1.2. Reduktory pośredniego działania	70
2.2. Przykłady rozwiązań technicznych reduktorów ciśnienia gazu	77
2.2.1. Reduktory ciśnienia bezpośredniego działania	78
2.2.2. Reduktory ciśnienia pośredniego działania	81
2.3. Obliczanie parametrów pracy reduktora ciśnienia gazu	88

2.4. Zasady doboru reduktorów ciśnienia gazu	93
Literatura	98
Materiały pomocnicze	99
3. Rozprężarki w układach redukcji ciśnienia gazu	
3.1. Analiza porównawcza zastosowania reduktora i rozprężarki w stacji gazowej ..	102
3.1.1. Praca wykonywana przez przepływający gaz	102
3.1.2. Spadek temperatury podczas rozprężania gazu	104
3.1.3. Bilans energii w reduktorze i w rozprężarce	105
3.2. Charakterystyka układów rozprężania gazu z produkcją energii elektrycznej ..	108
3.2.1. Charakterystyka układu z rozprężarką turbinową i generatorem prądu elektrycznego	110
3.2.2. Analiza procesu rozprężania gazu w turbinie	112
3.2.3. Przykłady rozwiązań technicznych rozprężarek turbinowych	114
3.3. Ekonomiczne aspekty zastosowania rozprężarki w układzie do redukcji ciśnienia gazu	117
3.4. Przykład obliczeń ilości otrzymanej energii elektrycznej	119
Literatura	121
Materiały pomocnicze	122
4. Urządzenia zabezpieczające stacji gazowych	
4.1. Rodzaje urządzeń zabezpieczających stosowanych w stacjach gazowych	126
4.2. Zasada działania zaworów szybkozamykających	129
4.3. Zasada działania zaworów upustowych	134
4.4. Układy monitorujące	136
4.4.1. Układy monitorujące pasywne	136
4.4.2. Układy monitorujące aktywne	139
4.5. Wybór urządzeń zabezpieczających	141
4.5.1. Konfiguracje urządzeń zabezpieczających	143
4.5.2. Zadana wartość ciśnienia urządzeń redukcyjnych i zabezpieczających	146
Literatura	146
Materiały pomocnicze	147
5. Urządzenia do pomiaru przepływu gazu	
5.1. Gazomierze zwężkowe	152
5.1.1. Budowa gazomierzy zwężkowych	152
5.1.2. Zasada pomiaru	157
5.1.3. Wytyczne doboru gazomierza zwężkowego do pomiarów rozliczeniowych ..	161
5.1.4. Wymagania dotyczące instalacji	162
5.1.5. Prostownice strumienia	162
5.1.6. Charakterystyka metrologiczna gazomierza zwężkowego	165
5.2. Gazomierze turbinowe	169
5.2.1. Budowa gazomierzy turbinowych	169
5.2.2. Zasada pomiaru	171
5.2.3. Wytyczne doboru gazomierza turbinowego do pomiarów rozliczeniowych ..	174
5.2.4. Wymagania dotyczące instalacji	176
5.2.5. Charakterystyka metrologiczna gazomierza turbinowego	177
5.3. Gazomierze rotorowe	181
5.3.1. Budowa gazomierzy rotorowych	181
5.3.2. Zasada pomiaru	183

5.3.3. Wytyczne doboru gazomierza rotorowego do pomiarów rozliczeniowych	183
5.3.4. Wymagania dotyczące instalacji	183
5.3.5. Charakterystyka metrologiczna gazomierza rotorowego	185
5.4. Gazomierze miechowe	186
5.4.1. Budowa gazomierzy miechowych	187
5.4.2. Zasada pomiaru	188
5.4.3. Wytyczne doboru gazomierza miechowego	188
5.5. Gazomierze ultradźwiękowe	189
5.5.1. Budowa gazomierzy ultradźwiękowych	189
5.5.2. Zasada pomiaru	191
5.5.3. Właściwości metrologiczne	194
5.6. Gazomierze wirowe	196
5.6.1. Budowa gazomierzy wirowych	196
5.6.2. Zasada pomiaru	197
5.6.3. Właściwości metrologiczne	201
5.7. Gazomierze Coriolisa	202
5.7.1. Budowa gazomierzy Coriolisa	202
5.7.2. Zasada pomiaru	204
5.7.3. Właściwości metrologiczne	207
5.8. Wybór gazomierza	208
5.9. Stacje pomiarowe	211
Literatura	214
Materiały pomocnicze	215
6. Urządzenia do pomiaru kaloryczności gazu	
6.1. Wstęp	220
6.2. Ciepło spalania i wartość opałowa	220
6.2.1. Cel wyznaczania ciepła spalania	221
6.3 Gęstość względna gazu	225
6.4 Liczba Wobbego	226
6.4.1. Cel określania liczby Wobbego	227
6.5. Metoda chromatograficzna wyznaczania ciepła spalania	229
6.5.1 Aparatura do chromatografii gazowej	231
6.5.2. Procesowe chromatografy gazowe	238
6.6. Korelacyjne metody pomiaru kaloryczności gazu	246
Literatura	249
Materiały pomocnicze	250
7. Urządzenia pomiarowe stacji gazowej a system SCADA	
7.1. Wstęp	254
7.2. Urządzenia pomiarowe	254
7.3. Korektory objętości	256
7.3.1. Budowa korektorów	257
7.3.2. Funkcje i zasada działania korektorów	258
7.4. Komunikacja z korektorem	260
7.5. Kontrola metrologiczna	262
7.6. Oprogramowanie korektorów	263
7.6.1. Oprogramowanie komputera przenośnego	263
7.6.2. Oprogramowanie komputera nadrzędnego	264
7.7. Przykłady transmisji danych z punktu pomiarowego do systemu SCADA	265

7.7.1. Gazomierz turbinowy / gazomierz rotorowy	265
7.7.2. Przykłady Korektorów objętości	267
7.7.3. Szafka telemetrii	270
7.7.4. Transmisja danych do systemu SCADA	272
Literatura	278
Materiały pomocnicze	278
8. Urządzenia do nawaniania gazu	
8.1. Środki do nawaniania	283
8.2. Urządzenia do nawaniania	286
8.2.1. Urządzenia działające na zasadzie desorpcji środka nawaniającego	288
8.2.2. Urządzenia działające na zasadzie bezpośredniego dozowania środka nawaniającego	298
Literatura	311
Materiały pomocnicze	312
9. Zjawisko hałasu w stacjach gazowych	
9.1. Podstawowe definicje z zakresu akustyki	316
9.2. Podział źródeł hałasu w stacji gazowej	321
9.3. Wpływ stacji gazowych na akustykę otoczenia	329
9.4. Metody ograniczania hałasu	331
9.4.1. Nowe konstrukcje reduktorów	334
9.4.2. Tłumiki hałasu	350
9.4.3. Metody wtórne	355
Literatura	357
Materiały pomocnicze	357
10. Strefy zagrożenia wybuchem	
10.1. Postanowienia ogólne przy wyznaczaniu stref zagrożenia wybuchem	362
10.1.1. Definicje	362
10.1.2. Podział na obszary zagrożone wybuchem i obszary przyległe	363
10.1.3. Wyznaczanie strumienia objętości gazu wypływającego ze źródła emisji ...	365
10.2. Zasięg strefy zagrożenia wybuchem	369
10.2.1. Zasięg strefy przy rozpraszaniu naturalno-turbulentnym	370
10.2.2. Zasięg strefy przy rozpraszaniu strumieniowym	371
10.3. Wyznaczanie stref zagrożenia wybuchem na otwartej przestrzeni	373
10.3.1. Połączenia rozłączne	373
10.3.2. Rury wydmuchowe zaworów odpowietrzających i upustowych	374
10.3.3. Otwory z pomieszczeń zagrożonych wybuchem	376
10.4. Wyznaczanie stref zagrożenia wybuchem wewnątrz pomieszczeń	378
10.4.1. Wentylacja	378
10.5. Klasyfikacja obszarów wokół budynków	383
10.6. Klasyfikacja przestrzeni zamkniętych	383
10.7. Przykładowy operat dla stacji gazowej wysokiego ciśnienia	385
10.7.1. Warunki zagrożenia	386
10.7.2. Określenie stref zagrożenia wybuchem	387
Literatura	396
Materiały pomocnicze	397

11. Modułowe i kompaktowe stacje gazowe	
11.1. Modułowe stacje gazowe	400
11.2. Kompaktowe stacje gazowe	407
Literatura	418
Materiały pomocnicze	418
12. Podziemne moduły redukcyjne	
12.1. Moduły ciśnieniowe	423
12.2. Moduły bezciśnieniowe	435
12.3. Porównanie podstawowych parametrów technicznych podziemnych modułów redukcyjnych	447
Literatura	450
Materiały pomocnicze	450
13. Projektowanie stacji gazowych	
13.1. Dane do projektowania stacji	454
13.2. Wymagania ogólne dotyczące lokalizacji stacji	457
13.3. Zasady doboru podstawowych elementów stacji gazowej	458
13.3.1. Przewody stacji gazowej	460
13.3.2. Filtry, filtroseparatory, odwadniacze	472
13.3.3. Urządzenia do podgrzewania gazu	475
13.3.4. Ciąg redukcyjny stacji gazowej	478
13.3.5. Urządzenia zabezpieczające	481
13.3.6. Ciąg pomiarowy stacji gazowej	485
Literatura	487
Materiały pomocnicze	487
14. Prowadzenie ruchu siecią dystrybucyjną	
14.1. Metody sterowania siecią w układzie otwartym	491
14.2. Metody sterowania siecią w układzie zamkniętym	493
14.3. Wybrane systemy minimalizacji strat gazu w sieciach dystrybucyjnych	497
14.3.1. System sterowania stacjami gazowymi (Pietro Fiorentini)	497
14.3.2. System sterowania stacjami gazowymi (Fisher)	503
14.3.3. System sterowania stacjami gazowymi (RMG)	508
Literatura	513
Materiały pomocnicze	514
Skorowidz.....	517

Wstęp

Stacja gazowa jest to zespół urządzeń technologicznych służących do redukcji ciśnienia, pomiaru wybranych parametrów przepływającego gazu oraz gdy zajdzie taka potrzeba, do rozdzielenia wejściowego strumienia gazu na przynajmniej dwa niezależne kierunki wyjściowe.

W stacji gazowej redukcyjno-pomiarowej dokonują się dwie podstawowe czynności: redukcja i stabilizacja ciśnienia gazu na określonym poziomie wymaganym na wyjściu stacji, niezależnie od wartości przepływu i wahań ciśnienia wejściowego oraz pomiar w zależności od potrzeb, wybranych parametrów strumienia gazu.

Wyróżnia się stacje wysokiego ciśnienia, o ciśnieniu wyjściowym nie przekraczającym 0,5 MPa, które są końcowym elementem sieci przesyłowej a jednocześnie źródłem dostawy gazu dla sieci dystrybucyjnej, oraz stacje średniego ciśnienia, o ciśnieniu wyjściowym do 10 kPa, będące elementem sieci dystrybucyjnej, spełniające zdecydowanie mniejszą rolę w procesie transportu gazu.

Pomiary wykonywane w stacji wysokiego ciśnienia dostarczają informacji o parametrach przepływającego strumienia gazu i jednocześnie wykorzystywane są do celów:

- rozliczeniowych (fakturowanie),
- bilansowania (fizycznego gazu w sieci oraz kontraktów),
- sterowania (prowadzenia ruchu sieci przesyłowej według określonego kryterium przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiednich parametrów dostawy gazu).

Aby te dwa podstawowe procesy pomiaru i redukcji mogły być realizowane zgodnie z założeniami, gaz dostarczony do stacji musi być oczyszczony z zanieczyszczeń mechanicznych oraz czasami podgrzany do odpowiedniej temperatury. Z kolei bezpieczeństwo eksploatacji stacji wymaga aby była ona wyposażona dodatkowo w armaturę zaporową na wejściu i wyjściu oraz zawory szybkozamykające, a czasami także zawory upustowe oraz przewody wydmuchowe. Z myślą o użytkownikach gaz w stacji jest nawaniany, aby dzięki charakterystycznemu zapachowi był łatwiej wykrywalny przez ludzki zmysł powonienia. Eksploatacja stacji gazowej to także niestety uciążliwość dla obsługi i otaczającego środowiska hałas będący rezultatem wzrostu prędkości gazu w procesie redukcji ciśnienia oraz niebezpieczeństwo zagrożenia wybuchem wynikające z możliwości utworzenia mieszaniny ulatniającego się z instalacji gazu z powietrzem. Tę wiedzę o procesach zachodzących w stacji, wywołanych konsekwencjach oraz urządzeniach realizujących określone funkcje, uzupełniono wskazówkami dotyczącymi projektowania stacji gazowych. Powyższym zagadnieniom poświęcono

znaczną część książki uznając, że jest to wiedza w tej dziedzinie niezbędna. Dla porównania z tradycyjnymi stacjami gazowymi omówiono także coraz powszechniej stosowane nowoczesne naziemne modułowe i kompaktowe stacje gazowe wysokiego ciśnienia. Podziemne moduły redukcyjne z kolei, reprezentują najnowsze rozwiązania konstrukcyjne stacji gazowych średniego ciśnienia. Wprowadzenie w gazownictwie zasady dostępu stron trzecich (TPA) sprawia, że wiedza o ilości dostarczanej w gazie energii staje się szczególnie istotna, bo zasada TPA zakłada możliwość mieszania strumieni gazu ziemnego z różnych źródeł w sieci. Informacje o parametrach fizycznych, charakteryzujących gaz ziemny pod względem jego przydatności jako źródła energii i sposobach ich pomiaru jest szczególnie ważna.

Prowadzenie ruchu gazową siecią transportową (przesyłową lub dystrybucyjną) jest zadaniem trudnym. Ruch sieci o złożonej strukturze zlokalizowanej na dużym obszarze powinien być prowadzony tak aby koszty eksploatacji były niskie, wskaźnik bezpieczeństwa eksploatacji wysoki, a dostawy gazu do odbiorców ciągłe – o parametrach zgodnych z umowami. Znaczną rolę w tym procesie odgrywa informatyka. Systemy SCADA (*System of Control and Data Acquisition*) zbierające i zarządzające danymi pomiarowymi są częścią systemu informatycznego przedsiębiorstwa sieciowego, pełniąc w nim bardzo istotną rolę, gdyż dostarczają pierwotnych informacji niezbędnych do zarządzania sieciami gazowymi. Część tych informacji dostarczają omówione urządzenia pomiarowe stacji gazowych, co narzuca na te urządzenia odpowiednie wysokie kryteria jakościowe. Niskie koszty eksploatacji sieci dystrybucyjnej, to przede wszystkim ograniczenie strat gazu na skutek nieszczelności. Przedstawione nowoczesne systemy sterowania stacjami gazowymi umożliwiają ograniczenie tych strat.

Książka składa się z 14 rozdziałów w których omówiono problemy przedstawione powyżej. W rozdziale 1 omówiono przemiany termodynamiczne zachodzące w reduktorze z uwzględnieniem efektu Joule'a-Thomsona, wybrane elementy teorii wymienników ciepła, a także filtry i podgrzewacze gazu. Rozdział 2 poświęcony jest reduktorom ciśnienia bezpośredniego i pośredniego działania zwracając szczególną uwagę na wybrane rozwiązania techniczne. Rozdział 3 dotyczy rozprężarek stosowanych w układach redukcji ciśnienia gazu, których zastosowanie w stacjach redukcyjnych umożliwia przetworzenie energii, która ulega rozpraszaniu w tradycyjnym dławieniu na energię elektryczną. Rozdział 4 to urządzenia zabezpieczające stacje gazowych – zawory szybkozamykające, zawory upustowe oraz układy monitorujące pasywne i aktywne. W rozdziale 5 wnikliwie scharakteryzowano urządzenia do pomiaru przepływu gazu: gazomierze zwężkowe, turbinowe, rotorowe, miechowe, ultradźwiękowe, wirowe oraz Coriolisa, omawiając ich budowę, zasadę pomiaru oraz właściwości metrologiczne. Metody chromatograficzne i korelacyjne pomiaru kaloryczności gazu a także stosowane coraz powszechniej procesowe chromatografy gazowe omówiono w rozdziale 6. Urządzenia pomiarowe stacji gazowej współpracujące z systemem SCADA przedstawiono w rozdziale 7. Dużo miejsca poświęcono korektorom przepływu, ich oprogramowaniu oraz komunikacji z korektorami, a także sposobom transmisji danych z punktów pomiarowych do systemu SCADA. Rozdział 8 to środki i urządzenia do nawaniania gazu. Nawanianie wtryskowe oraz działające na zasadzie de-

sorpcji środka nawaniającego. Zjawisku hałasu w stacjach gazowych oraz sposobom jego ograniczania poświęcono rozdział 9. Poza podstawowymi informacjami z zakresu akustyki i podziałem źródeł hałasu w stacji gazowej omówiono efektywne metody obniżania poziomu hałasu, nowe konstrukcje reduktorów, tłumiki hałasu oraz tzw. metody wtórne. W rozdziale 10 przedstawiono klasyfikację i zasady wyznaczania stref zagrożenia wybuchem dla elementów i obiektów sieci gazowych. Ponadto, podano klasyfikację stopni emisji paliwa gazowego, podział wentylacji na kategorie oraz zasady ich określania. Przedstawione zasady mają zastosowanie dla gazu ziemnego o gęstości względnej w warunkach normalnych mniejszej niż 1. Rozdział 11 dotyczy modułowych i kompaktowych stacji naziemnych – rozwiązań nowoczesnych nie zawsze akceptowanych przez przemysł. Stacje gazowe średniego ciśnienia w postaci podziemnych modułów redukcyjnych omówiono w rozdziale 12. Moduły mogą mieć konstrukcję ciśnieniową, tzn. ich obudowa stanowi część gazociągu i pełni rolę orurowania stacji redukcyjnej oraz bezciśnieniową, w których obudowa stanowi jedynie element zabezpieczający przed wilgocią i wodami gruntowymi. Porównano podstawowe parametry techniczne wybranych stacji. W rozdziale 13 podano podstawowe zasady projektowania stacji gazowych. Dane wyjściowe niezbędne do zaprojektowania stacji, wymagania ogólne dotyczące lokalizacji stacji oraz dobór elementów wyposażenia stacji gazowych. Ostatni 14. rozdział dostarcza informacji na temat układów sterowania stacjami gazowymi z punktu widzenia minimalizacji strat gazu powodowanych przez nieszczelności gazociągów. Przedstawiono zarówno proste klasyczne układy minimalizacji strat o bardzo lokalnym oddziaływaniu jak również nowoczesne systemy umożliwiające współpracę np. z systemem SCADA.

Książka jest adresowana przede wszystkim do kadry inżyniersko – technicznej, studentów studiów technicznych odpowiednich specjalności, pracowników naukowych uczelni technicznych oraz do tych wszystkich, którzy są tą problematyką zainteresowani.

Książka powstała na bazie własnych wykładów, prac wykonywanych w Zakładzie Inżynierii Gazownictwa Politechniki Warszawskiej, prac doktorantów oraz studentów. Bardzo owocna była współpraca z firmami pracującymi na potrzeby przemysłu gazowniczego. Szczególne słowa podziękowania kierujemy do Panów: Jerzego Ambroziewicza (Emerpol Sp. z o.o.), Juliusza i Zbigniewa Makowskich (Common S.A.), Macieja Szumskiego (Plum S.A.), Grzegorza Romanowskiego i Marka Maćkowiaka (RMG Gazomet Sp. z o.o.) oraz Piotra S. Kaczmarka (Fiorentini Polska Sp. z o.o.). Dziękujemy Panu dr. inż. Maciejowi Witkowi recenzentowi naszej książki. Jego bardzo wnikliwa recenzja pozwoliła nam uniknąć wielu pomyłek.

Autorzy